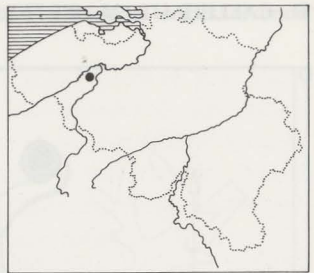

D. CALLEBAUT, M. PIETERS & L. VAN DURME

De Sint-Pietersabdij te Dikkelvenne (gem. Gavere)

Interimverslag 1986

In het kader van een onderzoek naar de vroeg-middeleeuwse bewoning in de Scheldevallei ondernam de Nationale Dienst voor Opgravingen te Dikkelvenne een proefopgraving om het site van de Sint-Pietersabdij te lokaliseren¹. Volgens relatief jonge bronnen zou dit benedictijnenklooster in de eerste helft van de 8ste eeuw gesticht zijn door de heilige Hilduardus. Samen met zijn gezellen en opvolgers Brinus en Bettinus zou hij te Dikkelvenne het gezelschap hebben gekregen van een andere heilige, Christiana, die van Angelsaksische afkomst was. Hagiografische bronnen vermelden hoe de monniken van Dikkelvenne in 846 verplicht waren, uit schrik voor de Noormannen, de relikken van de twee heiligen naar het veiliger Dendermonde over te brengen. Daar kwam rond hen beiden al gauw een intense verering tot stand. Volgens een *falsum* van 1081 werd in dat jaar de Sint-Pietersabdij van Dikkelvenne naar Geraardsbergen overgeheveld. Recent historisch onderzoek wees inmiddels uit dat die inplanting ten vroegste in 1096 te situeren valt, meer bepaald onder Snellardus (1079-1113), zeventwintigste en laatste abt van Dikkelvenne en tegelijk eerste van Geraardsbergen². De overplaatsing wordt toegeschreven aan een gebrekkige akkomodatie te Dikkelvenne. Dit neemt uiteraard niet weg dat ook andere motieven in het spel waren.

Voor het terugvinden van het site is het belangrijk te weten dat de goederen van de kloostergemeenschap reeds tegen het einde van de 11de eeuw in handen van de abdij van Anchin kwamen. Allereerst diende dus het grondbezit van dat laatste klooster te Dikkelvenne precies gelokaliseerd te worden. Tijdens een historisch-topografisch prospectie-onderzoek kon L. Van Durme onder die grondeigendommen een blok akker- en weiland situeren,

1 Situatiekaart.

beschreven als een *p(ar)tije lant en(de) gheweet ghenaeamt het hof van Anchijn groot iii^jcxij r(oeden)*³. Dat bewuste stuk grond is kadastraal bekend als nr. 937c. De ligging ervan is in alle opzichten geprivilegieerd: slechts op een steenworp verwijderd van een oude Scheldemeander (ten zuiden) en aansluitend bij de vroegere parochiekerk (ten noorden) en de middeleeuwse bewoningskern Dikkelvenne. Landschappelijk-geologisch bevindt het naar het zuiden hellend perceel zich op de rand van het Scheldealluvium, aan de voet van een uiterst generatief bronniveau (fig. 1).

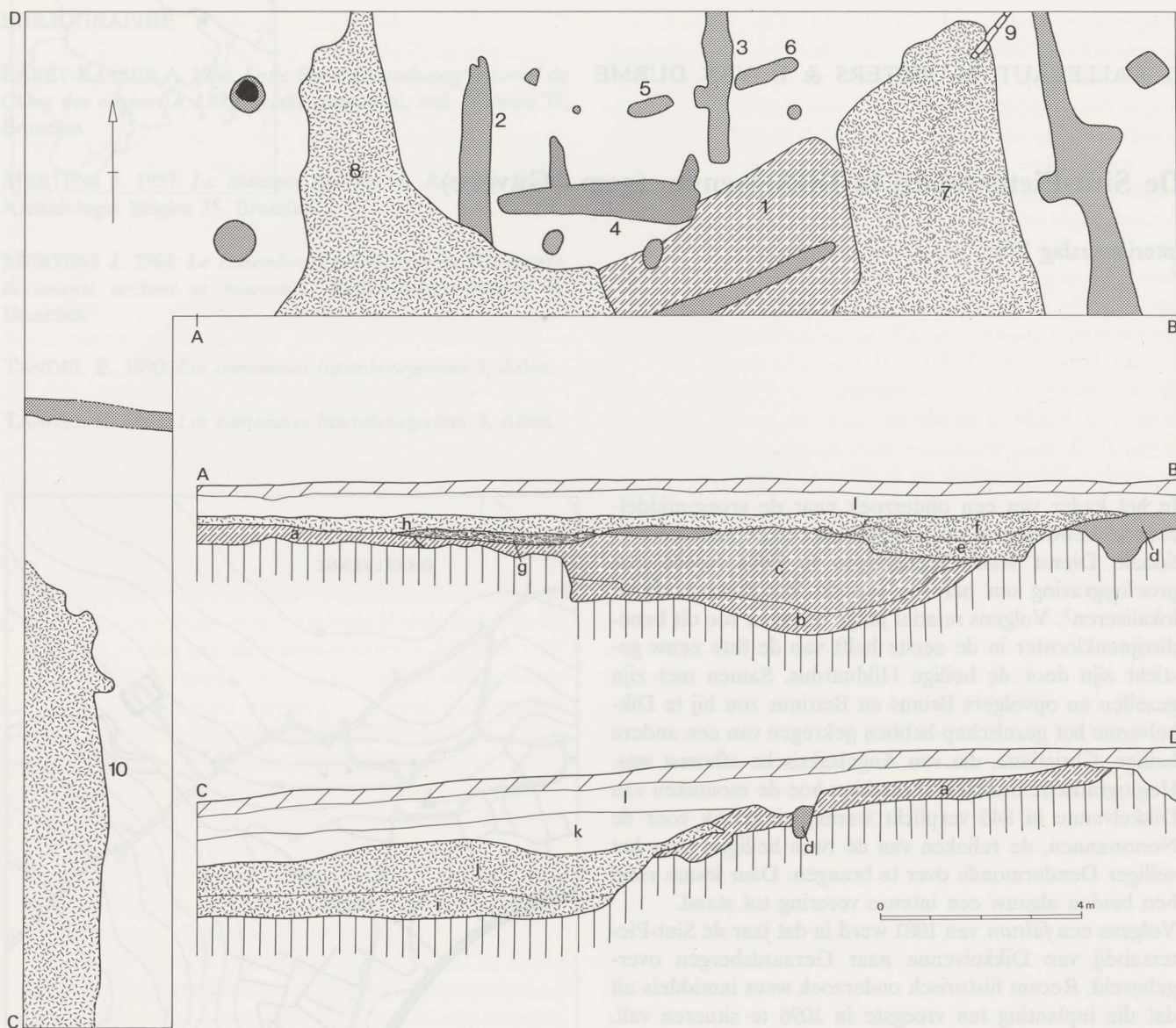
Op dit terrein lag echter niet alleen *het hof van Anchijn*, maar bovendien ook nog een bedehuis. Een pachtcontract van het einde van de 16de eeuw vermeldt voor die plaats: *le lieu ou soloit estre anciennem(ent) la chappelle contenant...*⁴. Over die kapel weten we meer. In een kerkelijke taxatielijst van het bisdom Kamerijk uit het begin

1 Opgraving uitgevoerd dank zij de medewerking van het Gemeentebestuur van Gavere, dat arbeiders en een grijpkraan ter beschikking stelde. De Heer A. Docker, eigenaar van het terrein, gaf bereidwillig toestemming tot opgraven, terwijl de Heer A. De Smet meehielp aan het veldwerk. Aan allen dank.

2 Van Bockstaele 1977, 73-78.

3 Gebruikersboek van Dikkelvenne 1663/64.

4 Depart. Archief Rijsel, 1H616, f° 59v°

2 Opgravingsplan met doorsneden.

van de 14de eeuw, o.a. overgeleverd in een kopie uit de eerste helft van de 14de eeuw, bewaard in het Rijksarchief te Mons, leest men dat de abt van Anchin voor de kerk te Dikkelvenne met 25 pond belast was en voor de *capellania de Schelde* met 30 pond. Een merkwaardige vaststelling. De kapelanie, wellicht gevestigd in de kapel waarvan het pachtcontract spreekt, werd dus als belangrijker beschouwd dan de kerk van Dikkelvenne zelf! Bijna vanzelfsprekend rijst thans de vraag of we in de kapel geen herinnering mogen zien aan het zich ter plaatse bevinden van de voormalige abdij en of het kloostersite, eenmaal in het bezit gekomen van Anchin, niet omgevormd werd tot centrum van een agrarisch bedrijf, het *hof van Anchin*? Historische en topografische gegevens suggereren een positief antwoord. Om meer informatie hieromtrent te krijgen, werd op de spade een beroep gedaan.

Uit de twee proefsleuven die we op perceel nr. 937c trokken, blijkt dat de bodemgesteldheid er zeer gecompliceerd is.

Het merkwaardigste aspect is de aanwezigheid van een tuf: een sponsachtige, poreuze CaCo_3 -rijke afzetting verbonden aan een bron (fig. 2: a). In de tuf die op één plaats verhard was tot travertijn, had zich een bruine verweringsklei ontwikkeld⁵.

In de verweringsklei zaten scherven die vermoedelijk uit de late Bronstijd - vroege IJzertijd dateren, alsmede een fragment van een gepolijste, vuurstenen bijl waarop latere afhakingen voorkomen⁶. Eén vondst - zij het in een latere context aangetroffen - valt buiten het gewone: een bronzen voet met dierkop, afkomstig van een kleine driepikkel (hoogte: 7,75 cm) (fig. 3). In het afgebroken verbindingsstuk met de twee andere dierkoppen zat gedeeltelijk een perforatie. Er is een opmerkelijke gelijkenis zowel in

5 Het pedologisch onderzoek wordt verricht door het Laboratorium voor Algemene Bodemkunde van de R.U.G., o.l.v. Dr. R. Langohr.

6 Identificatie L. Van Impe, waarvoor dank.

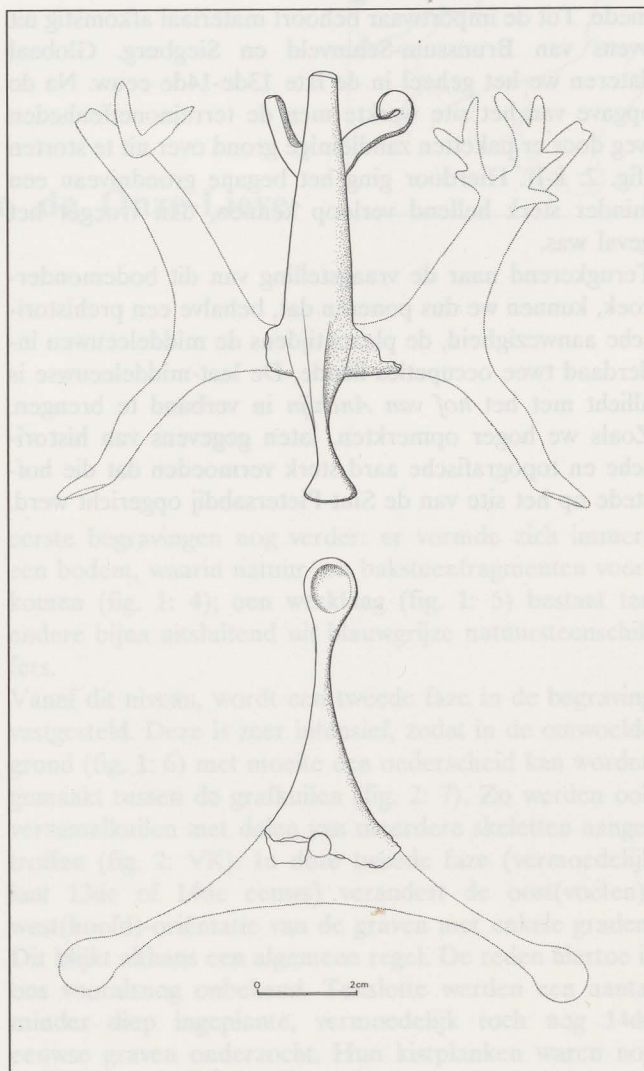
vormgeving als in grootte met de driehoek gevonden te Geraardsbergen⁷. Vermoedelijk zijn beide uit hetzelfde atelier afkomstig. Dergelijke driepootjes worden, met de nodige omzichtigheid, in de periode rond de Romeinse verovering gedateerd⁸. Hoewel die stukken als steunpunten van een braadspit te interpreteren zijn, vertoont de bronzen driehoek van Dikkelvenne op de onderkant geen roetaanslag. Dit wijst er misschien op dat het hier, naar analogie met andere miniatuurvuurbokken, om een element van een grafmobilaire gaat. In dit verband vestigen we er de aandacht op dat de vondst in een laat-middeleeuwse laag gedaan werd. Een verklaring hiervoor kan zijn dat het fragment in die periode uit een in de onmiddellijke omgeving gelegen grafveld vrijgespit werd.

Bewoningssporen die met de prehistorische scherven samenhangen, zijn niet aanwijsbaar. Alleen sneden we een kuil aan (fig. 2: 1) die maximaal 1,60 m diep was en deels gevuld ligt met een zwarte kleilaag die onderaan door trage accumulatie tot stand kwam (fig. 2: b), deels met bruine verweringsklei (fig. 2: c). Het is niet uitgesloten dat het om een drinkput zou gaan.

Enkele greppels, kuilen en paalsporen, gekenmerkt door een vulling van blauwgrijze kleiige leem, doorsnijden de verweringsklei (fig. 2: d). Latere vergravingen binnen het reeds beperkte opgravingsareaal verhinderen evenwel een inzicht in de structuur van de grondsporen te krijgen. Zo herkennen we in de paalkuilen geen bouwplattegrond en is de relatie tussen grachtjes en paalsporen onduidelijk. Wel valt op hoe de greppels 2, 3 en 4 haaks op elkaar gericht zijn, wat een verband laat vermoeden. Of kuilen 5 en 6 binnen de context van die laatste grachtjes moet gezien worden, is dan weer niet uit te maken.

In de vulling van de bodemsporen zaten reducerend gebakken scherven, die we - zonder nader te kunnen dateren - tot de eerste middeleeuwen rekenen. Opmerkelijk is het vrij regelmatig voorkomen van *tegulae*- en *imbrices*-fragmenten. Het ontbreken van Romeins schervenmateriaal - één terra sigillatstukje niet te nagesproken - maakt het gewettigd deze dakpanfragmenten met de vroeg-middeleeuwse occupatie in verband te brengen. Trouwens, dat dit dakpantype ook na de Romeinse tijd in de Scheldevallei verder in gebruik bleef, toonde reeds het Karolingische koningshof van Petegem aan⁹. Daar was de *aula* immers met *tegulae* en *imbrices* afgedekt. Het site van Ename laat bovendien toe deze bedakingstechniek voor onze streken tot in de 11de eeuw door te trekken. De vroeg-middeleeuwse sporen worden gesneden door een kuil (fig. 2: 7) en afgedekt door een nivelleringslaag (fig. 2: h). De kuil legden we over een lengte van 5,75 m vrij. Hij was 3,20 tot 4,10 m breed en ongeveer 1 m diep. Op de goed vlak gehouden bodem strekte zich een donkergrijze, zware bezinkingsklei uit (fig. 2: e) waarop men bleekgrijs zand had gestort (fig. 2: f).

De nivelleringslaag bestond uit zwartbruine, kleiige leem (fig. 2: h) met talrijke Doornikse kalkstenen die op be-

3 Reconstructietekening van de bronzen driepikkel. De volle lijnen geven het teruggevonden fragment aan. Sch. 2/3.

paalde plaatsen zelfs aaneengesloten pakketten vormden (fig. 2: g). De egalisatie vult o.a. een ca. 50 cm diepe, onregelmatig verlopende uitgraving (fig. 2: 8). Vermelden we dat in die laag en gedeeltelijk over de vulling van kuil 7 heentrekend, vier aaneengesloten draineerbuizen uit grijze ceramiek staken (fig. 2: 9).

Meer helling afwaarts gelegen, bevindt zich ten slotte nog een gracht, die we over een lengte van 8 m en een breedte van 1,25 m aansneden (fig. 2: 10). De gracht was vroeger met water gevuld: een zwartbruine kleilaag met daarin heel wat schelpjes had zich op de bodem afgezet (fig. 2: i). Bij het dichtwerpen van de gracht met kleigrond werden Doornikse kalkstenen en bakstenen mee afgestort (fig. 2: j).

Op grond van het schervenmateriaal horen gracht, kuil en uitdieping in de late middeleeuwen thuis. Onder de ceramiekvondsten neemt de grijze waar het leeuwedeel voor zich. Het oxyderend, rood gebakken aardewerk is slechts vertegenwoordigd door enkele kom- en bordfragmenten, alsmede door een viertal scherven hoogversierd goed w.o. met rozettenornament en slijblijnen met driehoekige door-

7 De Laet 1982, 716-717.

8 De Laet 1982, 717.

9 Callebaut 1981, 18.

sne. Tot de importwaar behoort materiaal afkomstig uit ovens van Brunssum-Schinveld en Siegburg. Globaal dateren we het geheel in de late 13de-14de eeuw. Na de opgave van het site werkte men de terreinoneffenheden weg door er pakketten zandlemige grond over uit te storten (fig. 2: k-l). Hierdoor ging het begane grondniveau een minder sterk hellend verloop kennen, dan vroeger het geval was.

Terugkerend naar de vraagstelling van dit bodemonderzoek, kunnen we dus poneren dat, behalve een prehistorische aanwezigheid, de plaats tijdens de middeleeuwen inderdaad twee occupaties kende. De laat-middeleeuwse is allicht met het *hof van Anchijn* in verband te brengen. Zoals we hoger opmerkten, laten gegevens van historische en topografische aard sterk vermoeden dat die hofstede op het site van de Sint-Pietersabdij opgericht werd.

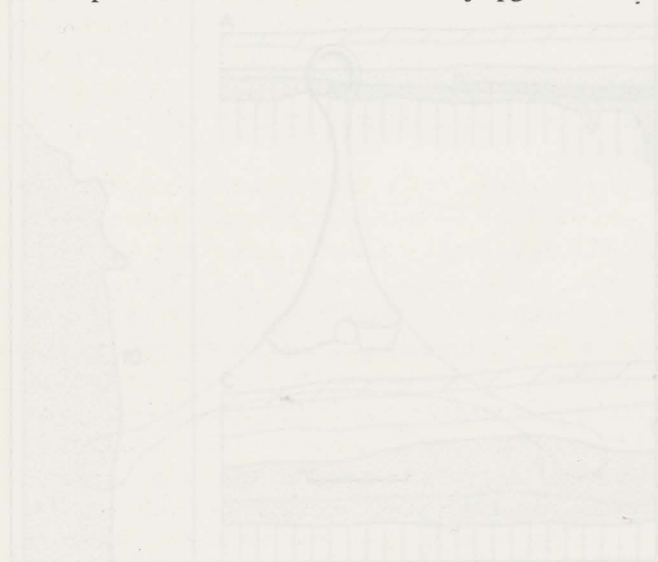

Fig. 2. - Reconstructie van de hofstede op de site van de Sint-Pietersabdij te Dikkelvenne.

... (faded text, likely a continuation of the article or a separate section)

De vroeg-middeleeuwse grondsporen kunnen deze hypothese uiteraard slechts kracht bijzetten.

BIBLIOGRAFIE

CALLEBAUT D. 1981: *Het Oud Kasteel te Petegem. I. De Karolingische curtis en haar ontwikkeling tot de XIIIde eeuw*, Archaeologia Belgica 237, Brussel.

DE LAET S.J. 1982: *La Belgique d'avant les Romains*, Wetteren.

VAN BOCKSTAELE G. 1977: *Abbaye de Saint-Adrien à Grammont*. In: *Monasticon belge* VII, 2, Liège, 53-128.

... (faded text, likely a continuation of the article or a separate section)